

SAMSUN RUH SAĞLIĞI VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ'NİN (CANİK HAMİDİYE HASTANESİ) GÜNCEL KORUMA SORUNLARI VE KORUMA-YENİDEN İŞLEVLENDİRME ÖNERİLERİ

CURRENT CONSERVATION PROBLEMS AND CONSERVATION- ADAPTIVE REUSE RECOMMENDATION OF SAMSUN MENTAL HEALTH AND NEUROLOGICAL DISEASES HOSPITAL (CANİK HAMİDİYE HOSPITAL)

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 17 Mayıs 2023	Received: May 17, 2023
Hakem Değerlendirmesi: 22 Mayıs 2024	Peer Review: May 22, 2024
Kabul: 23 Eylül 2024	Accepted: September 23, 2024

DOI : 10.22520/tubaked.1298147

Fatih US*

ÖZET

Kültür mirası niteliğindeki yapıların korunması ve kent yaşamına kazandırılması, yapıya ve çevresine sosyal, kültürel ve ekonomik yönden katkısı bağlamında önemli bir konudur. Samsun'da Canik Hamidiye Hastanesi adıyla açılmış olan ve uzun süre Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi olarak kullanılan yapı, yıllarca atıl durumda kalmış ve kent yaşamına katılamamış bir kültür mirasıdır. Osmanlı Dönemi'nde Samsun'da yapılmış en önemli eserlerden biri olan hastane, çıkan yangınların oluşturduğu tahribat ve bakımsızlık nedeniyle günümüzde metruk bir hale gelmiştir. Bu çalışmada, tescilli Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin bir kültür mirası olarak belgelenmesi ve korunması - yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili öneriler getirilmesi hedeflenmektedir. Bunu yaparken ilk önce yapının Canik Hamidiye Hastanesi olarak kuruluşu ve yıllar içindeki dönüşümü anlatılmakta, sonrasında mimari özellikleri ve günümüze kadar geçirdiği işlevsel ve yapısal değişimleri ortaya konulmaktadır. Ayrıca hastane ile ilgili yapılmış restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışmaları açıklanmaktadır. Çalışmanın sonunda ise hastanenin en az müdahale ile korunması, yeni işlevi ile ilgili paydaşlarla tartışılarak karar verilmesi gibi kültür mirasının gelecek nesillere aktarılmasına yönelik birçok öneri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Mirası, Koruma, Yeniden İşlevlendirme, Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Canik Hamidiye Hastanesi

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Samsun / Türkiye
e-posta: fatih.us@omu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4740-6262

ABSTRACT

Conservation of cultural heritage buildings and integrating them into urban life is an important issue in the context of their social, cultural and economic contribution to the building and its environment. The building, which was opened as Canik Hamidiye Hospital in Samsun and used as Samsun Mental Health and Neurological Diseases Hospital for long time, is a cultural heritage that remained idle for years and could not participate in city life. The hospital, one of the most important works built in Samsun during the Ottoman Period, has become derelict today due to the destruction and neglect caused by fires. In this study, it is aimed to determine the registered Samsun Mental Health and Neurological Diseases Hospital as a cultural heritage and to make suggestions regarding its conservation and adaptive reusing. While doing this, first the establishment of the building as Canik Hamidiye Hospital and its transformation over the years are explained, and then its architectural features and the functional and structural changes it has undergone until today are revealed. Additionally, the restoration and adaptive re-use projects carried out for the hospital are explained. At the end of the study, many suggestions are presented for transferring the cultural heritage to future generations, such as preserving the hospital with minimal intervention and deciding on its new function by discussing it with stakeholders.

Keywords: Cultural Heritage, Conservation, Adaptive Reuse, Samsun Mental Health and Neurological Diseases Hospital, Canik Hamidiye Hospital

GİRİŞ

Kültür mirasını koruma konusu, mirasın gelecek nesillere aktarılması, kent kimliğinin oluşması, toplumsal belleğin devamlılığı, bulunduğu yere katkısı ve kaynak tasarrufu bağlamında önemli bir meseledir. 1930'lardan beri tarihi yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde birçok bilimsel çalışma ve toplantı yapılmaktadır. Bunların en önemlilerinden olan Venedik Tüzüğü (ICOMOS, 1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (UNESCO, 1972), Amsterdam Bildirgesi (ICOMOS, 1975) ve Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi'nde (Avrupa Konseyi, 1985) vurgulanan en temel konu, kültür mirasının korunmasında esere en az müdahalenin yapılması ve bu yapılırken de eserin özgünlüğünü ve kimliğini oluşturan nitelikleri bozmadan estetik ve kültür değerlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Yapıya yeni işlev verilme aşamasında ise bireysel kullanımların yerine kamuya açık kültürel ve sanatsal kullanımların tercih edilmesiyle kültür mirasının kent ve toplum üzerine etkisinin de artacağı ifade edilmektedir.

Kültürel mirasın korunması çalışmalarında, yapının özgün halini/malzemesini taklit eden müdahaleler yerine yapılan her müdahalenin kendi dönemini yansıtmayı beklenmektedir. Bir başka ifadeyle her döneme ait müdahaleler gözler önüne serilmeli, taklit yerine tamamlayıcı olunmalıdır (Ahunbay, 2017, s. 90; Bektaş, 2001, s. 23). Dolayısıyla günümüz kültür mirası korunmasında, bir yapının tarihi bütünlüğüne ve mimari özelliklerine zarar vermeden çağdaş yapım tekniklerinin ve malzemelerin kullanılması ya da özgüne eşdeğer malzemelerin ve geleneksel yapım tekniklerinin uygulanması beklenmektedir.

Anıtsal binaların restorasyonu konusunda kuramsal düşüncenin ilk uygulamacılarından biri olan Viollette-le-Duc (2021, s. 120-121), 1854-1868 tarihli "restorasyon" başlıklı yazısında yeniden işlevlendirme ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: "...bir binayı korumanın en iyi yolu, o binaya bir kullanıma imkânı bulmak ve bu kullanımın zorunlu kıldığı bütün ihtiyaçları, ilerde değiştirmeye neden olmayacak tarzda, gayet iyi karşılamaktır. Örneğin, Saint-Martin-des-Champs Manastırı'nın güzel yatakhanelerini Zanaat ve Meslek Okulu'nun kütüphanesi haline getirmekle görevlendirilmiş mimarın restorasyon sırasında binanın bütününe gereken saygıyı göstererek, kitap raflarını ve salonu bir daha ele alınıp değiştirilmeye ihtiyaç duyulmayacak tarzda düzenlemeye çaba göstermesi gerektiği açıktır." Başka bir ifadeyle, yeniden kullanımlarda yapının bütünlüğüne, tipolojik özelliklerine ve mekânsal ilişkilerine dikkat edilmesi yerinde olacaktır (Ahunbay, 2017, s. 97-98). Kültür mirası yapılarının korunmasında, özgün işlevin devam etmesi ilk istenen şey olmasına karşın yapının mevcut

durumunun o işlevi karşılayamayacak durumda olması halinde çağdaş yaşamın gerekleriyle ilişkili yeni işlevler verilebilmektedir (ICOMOS, 1975). Böylece kültür mirası, özgün işlevi dışında farklı bir işlevle de olsa korunarak âtil durumda kalmamış olacaktır.

Amsterdam Bildirgesi ve Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi gibi kültür mirasının korunması ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde rehber niteliğindeki belgelerde koruma sürecinde tüm aktörlerle ve paydaşlarla birlikte çalışılması önerilmektedir. Koruma alanında uzmanlaşmış farklı disiplinler, merkezi ve yerel yönetimler, koruma kurulları, uygulamacılar ve mülk sahipleri, korumanın aktörlerini oluştururken; üniversiteler, sivil toplum örgütleri, halk, kullanıcılar, meslek odaları, basın yayın organları ise mirasın korunmasındaki paydaşlardır (ICOMOS Türkiye, 2013). Dolayısıyla bir kentte kültür mirasının korunması ile ilgili kararlar alınırken bahsi geçen paydaşlardan görüş alınması beklenmektedir. "... - özellikle projelendirme ve kullanma adımlarında – katılımcı süreçlere önem verilmeli ve koruma-kullanım arasındaki 'dinamik' denge gözetilerek proaktif bir şekilde tarihi yapıların korunarak geleceğe aktarılması sağlanmalıdır." (Özçakar, 2023, s. 87-103).

Koruma meselesinde diğer önemli konulardan birisi de toplumun yaşadığı çevre ve sahip olduğu kültür mirası hakkında bilgi sahibi olması (Elmalı Şen, 2023, s. 2068-2078) ve bilinçlenmesidir. Bilinmeyen ve farkında olunmayan bir şeyin korunması bir o kadar zordur. "Mimarlık mirası ancak, halk ve özellikle de genç kuşak onun değerini bilirse yaşayacaktır. Bu nedenle her düzeydeki eğitim programları bu konuya artan bir ilgi göstermek zorundadır." (ICOMOS, 1975). Bu bağlamda toplumu mimari miras hakkında bilgilendirmek için kamusal alanlar ve eğitim mekânları gibi birçok ortam etkin bir şekilde kullanılmalıdır.

Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen ve Gurebâ ya da Memleket ismi altında kurulan hastaneler, dönüşüme uğrayarak Osmanlı'dan günümüze uzanan bir kültür köprüsü görevi üstlenmektedir. Osmanlı Dönemi'ndeki sağlık hizmetlerinin ve yapıların mimari özelliklerinin tarihi belgesi niteliğinde olan bu yapılar, Türk sağlık tesislerinin tarihsel gelişiminde önemli bir yer tutmakta ve gelecek yıllarda yapılacak hastanelere örnek teşkil etmektedir (Şener ve Kışalı, 2020, s. 90). 19. yüzyılın sonlarında inşaatına başlanan ve 20. yüzyılın başlarında tamamlanan Canik Hamidiye Hastanesi de bu bağlamda Samsun'un önemli kültür mirası yapılarından biridir. Yapının başta adı olmak üzere fiziki yapısında zaman içinde birçok değişiklik olmuştur. Planlarından cephelerine, pencere kapı doğramalarından tesisatına kadar önemli eklemeler ve müdahaleler gerçekleşmiştir.

Geçirdiği yangınların da etkisiyle günümüzde metruk hale gelen yapının korunması ile ilgili çalışmalar yapılmış, ancak bunların hiçbiri sonuçlanmamıştır. Bu araştırmada Samsun'un kültür mirasını koru(yama)ma deneyimi Canik Hamidiye Hastanesi / Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi örneği üzerinden ele alınacaktır. Hastanenin sosyal, kültürel, mimari özellikleri ve kent belleği açısından önemi vurgulanacak, bir kültür mirası hakkında farkındalık sağlanmaya çalışılacak ve yapının günümüz koşullarında yaşatılması ile ilgili neler yapılabileceği tartışmaya açılarak koruma önerileri sunulacaktır. Koruma önerileri sunulurken de müdahale ölçeği, müdahalenin yaklaşımları ve müdahale biçimleri (ICOMOS Türkiye, 2013) göz önüne alınacaktır.

Çalışma sırasında Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanan, EHA Yapı Mimarlık İnşaat Tur. Taş. San. Ve Tic. Ltd. Şti.' den Mimar Hüseyin Asar (2011) tarafından hazırlanmış olan restorasyon raporu; sanat tarihçisi Z. Kenan Bilici (2011) tarafından hazırlanmış olan sanat tarihi, rölöve ve restitüsyon raporundan faydalanılmıştır. Ayrıca yapının mimari özellikleri, konumu, yapılan müdahalelerin ve yangınların verdiği zararlar, yerinde tespit edilerek mevcut durum fotoğraflarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

SAMSUN RUH SAĞLIĞI VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ (CANİK HAMİDİYE HASTANESİ)

Canik Hamidiye Hastanesi, Canik Gurebâ Hastanesi, Memleket Hastanesi, Samsun Millet Hastanesi, Samsun Devlet Hastanesi, Karadeniz Bölgesi Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi

1900'lü yıllarda Samsun'da görülen hastalıklarla ilgili Trabzon Vilayet Salnamesi'nde (1903, s. 266) şu ifadeler geçmektedir:

“Samsun kasabasının vaziyet-i mevki'iyesi icâbâtından olarak rutubet biraz ziyâdece olup kış mevsimi dahi uzunca müddet sürer. En çok soğuk alma, romatizma, göz ve boğaz ağrıları, göğüs nezleleri, boğmaca öksürüğü, zatü'l-cenb, zatü'r-ree gibi hastalıklara ve mide rahatsızlıklarına tesâdüf olunur. Kadınlarda intinâk-ı rahm ile emrâz-ı asabiye görülmektedir.”

Samsun'da sağlık hizmetleri ile ilgili kültür mirası, kazılarda bulunan tarih önceki dönemlere ait cerrahi aletlerden 19. yy sonuna doğru yapılmaya başlanan hastanelere kadar uzanan bir içeriğe sahiptir. 1974 yılında Samsun'un Bafra İkiztepe Höyüğü'ndeki kazılarda bulunan bir Tunç Çağı yerleşiminde M.Ö. 2100'den öncesine ait sekiz mezarda bilinçli olarak yapılmış ameliyat izlerinin yer aldığı kafatasları ve bir cerrahi el aleti olan 'obsidiyen neşteri' bu mirasın en önemlilerindedir (Hipokratis, 2020).

Samsun'da sağlık konusu ile bağlantılı kültürel mirasın yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için çeşitli planlamalar ve uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar arasında uzun süre âtil durumda kalmış olan TCDD Lokomotif Bakım Onarım Atölyesi yapısının 2019-2021 yılları arasında Cerrahi Aletler ve Sağlık Müzesi'ne dönüştürülmesi gösterilebilir. Bu yazının ana konusunu oluşturan ve ilk adı Canik Hamidiye Hastanesi olan Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ile ilgili yapılan projeler de bu kapsam içerisine girmektedir.

Osmanlı Devleti'nde sağlık alanında modernleşmenin başlaması ve batılı anlamda hastanelerin kurulması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu hastanelerin halk nezdindeki karşılığını ise gurebâ hastaneleri oluşturmuştur (Yazıcı Metin, 2019, s. 47-54). 19. yüzyıl sonuna inşasına başlanan ve ilk ismi Canik Hamidiye Hastanesi olan Canik/Samsun Gurebâ hastanesi de bunlardan birisidir.

Samsun'un bilinen ilk hastanesi 1880'li yıllarda yapılmış olan Dr. Andonyadis Hastanesi'dir. Bugünkü Hükümet Binası'nın karşısında yer alan hastanede kadın hastalıkları ve kulak-burun-boğaz hastalıkları tedavi ediliyordu (Sarısakal, 2005, s. 39-53). Samsun'un o dönemde şiddetle gereksinim duyduğu hastanenin yani Canik Hamidiye Hastanesi'nin yapımı için ilk çalışmalar ise 1895 yılında Canik Mutasarrıfı Hamdi Bey tarafından başlatılmıştır. Satın alınan 15.000 metrekaarelik arsanın 865 metrekaresi üzerine inşaat yapılmış, geriye kalan bölümleri ise bahçe olarak bırakılmıştır. Binanın yapım masrafları, vergilendirmeye benzer bir yöntemle toplanan paralarla, halktan alınan yardımlarla ve hastanenin yararı için düzenlenen panayırarda kazanılan gelirle karşılanmaya çalışılmıştır (Sarısakal, 2005, s. 47-54; Tonbul ve Forta, 2009, s. 184-191).

Yapının mimarı olarak Mösyö Valeri ismi geçse de bunu doğrulamak mümkün değildir. Hastane, Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümü olan 19 Ağustos 1902 yılında Hamdi Bey tarafından Canik Hamidiye Hastanesi ismiyle açılmıştır. 1906 yılında Hamdi Bey'in Sakız'a tayininin çıkması, savaş ve siyasi sebeplerle birlikte hızla büyüyen hastanenin işleyişi sekteye uğramıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile da hastanenin ismi “Canik Gurebâ Hastanesi” olarak değiştirilmiştir. 1908 yılının Ağustos ayında halkın yardımlarıyla hastane yeniden elden geçirilmiş ve 1909 ile 1914 yılları arasında 30 yataklı bölümü askeri hastane olarak kullanılmıştır. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte seferberlik ilan edilmiş ve hastanede 1919 yılına kadar doktor sıkıntısı çekildiği için bir dönem hizmet de verilememiştir. 1919 yılından itibaren Samsun'un İngilizler tarafından işgaliyle birlikte hastanenin kontrolü işgalci güçlerin eline geçmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Memleket Hastanesi adını almış (Foto. 1), 1940'lı yıllardan sonra Samsun Millet Hastanesi, 1954 yılında

Fotoğraf 1

Hastane ve Hastanenin Doktor, Hemşire ve Personeli, 1924, Samsun / *Hospital and its Doctors, Nurses and Staff, 1924, Samsun* (Tonbul ve Forta, 2009, s. 187)

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilince Samsun Devlet Hastanesi olarak adlandırılmıştır. 1970 yılında Devlet Hastanesi için yapılan yeni binaya taşınma işlemi bittikten sonra bina 1971 yılında Karadeniz Bölgesi Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi olarak işlev görmeye başlamıştır. 1990 yılından sonra ise Karadeniz Bölgesi adı kaldırılarak Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ismi kullanılmıştır. Bina Eylül 2007'de bir

Fotoğraf 2

Yangın Öncesinde Hastanenin Giriş Cephesi, Fotoğraf: Dr. Osman Şalış / *The Entrance Facade of the Hospital before the Fire, Photo: Dr. Osman Şalış* (Tonbul ve Forta, 2009, s. 191)

hastanın çıkardığı yangın sonucunda önemli bir hasar görmüş ve uzun yıllar boyunca da kapsamlı bir onarım yapılmamıştır (Trabzon Vilayet Salnamesi, 2009, s. 154-155; Sarısakal, 2005, s. 47-54; Tonbul ve Forta, 2009, s. 184-191) (Foto. 2). Yıllar içinde birçok yangın geçiren yapıda en son Aralık 2021'de bilinmeyen bir nedenle yangın çıkmıştır (HABERLER, 2021) (Foto. 3). Bu yangın ve verdiği hasar, tarihi yapının korunması ile ilgili adımların ne kadar hızlı atılması gerektiğini göstermiştir.

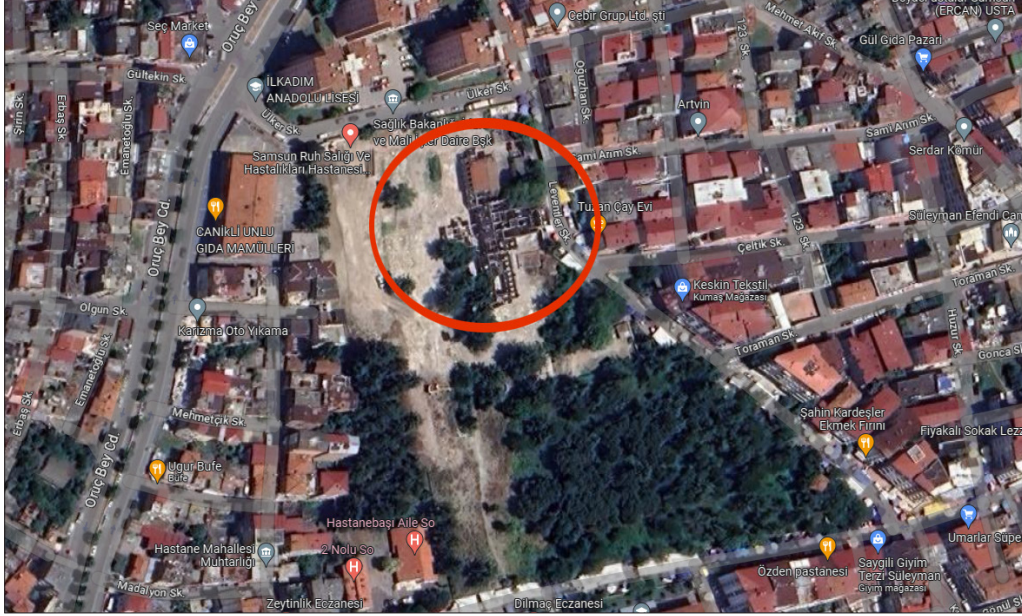
Fotoğraf 3

Yangınlardan Sonra Hastanenin Son Durumu / *The Latest State of the Hospital after the Fires* (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2021)

Şekil 1

Hastanenin Konumu / Location of the Hospital (Google Map, 2023: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

Mimari Özellikleri

Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İlkadım İlçesi, Kökçüoğlu Mahallesi, 869 ada, 155 nolu parselde¹ bulunmaktadır (Şek 1.) (Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Karar, 2011). Doğuya eğimli bir topoğrafya üzerinde olan üç katlı yapı, T planlı olup, kuzey güney yönünde iki katlı olarak uzanan aksı yaklaşık 69 x 29 m dikdörtgen bir oturma alanına sahipken doğu yönüne uzanan üç katlı kısım 12 x 18 m boyutlarına sahiptir. Belirli seviyeye kadar taş, üzeri ise tuğla duvar olan kâgir yapı, kırma ahşap çatı ile örtülmüştür. Zemin kat tavanı volta döşemlidir. Yapının cephelerindeki saçak kotu seviyeleri farklılık göstermektedir (Bilici, 2011) (Foto. 4).

Fotoğraf 4

Canik Hamidiye Hastanesi / Canik Hamidiye Hospital (İpek ve ark., 2016, s. 74)

Açıldığı dönemde on dört yatak kapasitesine sahip olan hastane, tek katlı olarak inşa edilmiştir. Canik Gurebâ Hastanesi adını aldığı dönemde ise yatak kapasitesi otuza çıkartılmıştır. 1913 yılında özel idareye verilen hastaneye sonraki yıllarda barakalar ve ahşap pavyonlarla birlikte ikinci kat eklenmiştir (Duman, 2014, s. 153-159). Sonrasında büyüyen binanın zemin katı, geçici ve bulaşıcı hastalıklara ayrılmış, diğer bölümlere geçilmemesi için de ayrı ayrı kapılar yapılmıştır. Binada on dörder yataklı iki salon ve on üç oda ile iki hamam bulunmaktadır. Üst katta ise on dörder yataklı iki salon ile üç hamamı, bir kabul salonu ve başka işlerde kullanılan on dört odası vardır. Binanın ön cephesindeki üçüncü katta, birinci sınıf hastalara ayrılmış ücretli birer yataklı altı oda ve ikinci sınıf hastalara ayrılmış biri altı, diğeri ise dört yataklı iki salon, bir hamam ve idare heyetine ait bir salon bulunmaktadır. Dönemin en yeni tıbbi cihazlarının kullanıldığı hastanenin toplam yatak kapasitesi yetmiş altıdır. Hastanenin arka tarafında yer alan memba suyu, demir borularla hastaneye getirilmiş ve çatıya yapılan bir depo aracılığı ile de binanın her yerine dağıtımı sağlanmıştır (TVS, 1904; Sarısakal, 2005, s. 47-54; Tonbul ve Forta, 2009, s. 184-191). Yatak adedi bir ara yüz elliye kadar çıkmasına rağmen 1924 yılında yüz yirmiye, sonraki yıl da yüz ona kadar düşürülmüştür (Duman, 2014, s. 153-159). 1924 yılında gerek tıbbi cihaz ve teçhizat gerekse fiziki imkânlar bakımında yenilenen hastane, 1927 yılında tadilat görmüş ve üç bölümden oluşan ameliyathanesinin dam, çatı ve tavanları betonarme olarak yapılmış, bütün cam ve çerçeveler değiştirilmiştir. Ameliyathane dairelerinin yanına beton ve kâgir bir pansuman odası eklenmiştir.

¹ Tapu kayıtlarında 7182 ada, 1 nolu parsel olarak geçmektedir.

Bir bina ve çamaşırhaneden oluşan hastaneye, 1929-1931 yılları arasında geçici ve bulaşıcı hastalıklar için İntaniye pavyonları yapılmıştır. O yıllarda ayrıca büyük bir idare pavyonu inşa edilmiş ve karantina, çamaşırhane ve etüv daireleri buraya taşınmıştır. Sonrasında memur ve hasta bakıcılar da buraya geçmiştir (Duman, 2014, s. 153-159; Sarısakal, 2005, s. 47-54).

Osmanlı Dönemi'nin sonlarına doğru inşa edilmiş birçok mektep, yüksekokul, hastane, karakol, postane ve banka gibi kamu binaları, genellikle yatay düzende gelişen ve dikdörtgen planlı oturma alanlarına sahiptir (Bilici, 2011). Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi de benzer bir oturma alanına sahiptir ve dönemin diğer kamu binalarında olduğu gibi kimi özellikleri bünyesinde taşımaktadır. Bu binaların temel özelliği ana caddeye ya da meydana bakan cephelerinde sütun ve kemer gibi yapı elemanlarıyla çıkma yaparak vurgulanan giriş bölümleridir. Yapı cephelerinin köşeleri derzli kesme taşla kaplanır ya da bossage (bosaj) izlenimi verecek şekilde sıvanır, cephelerde katlar yatay doğrultuda taş silmelerle ayrılır, her katta farklı formda pencere dizileri kullanılır, planda giriş aksına göre simetrik bir tasarım anlayışı hâkimdir ve iç sofa tasarımının ana ögesini oluşturmaktadır (Foto. 5).

Fotoğraf 5

1903 Tarihli Kartpostalda Canik Hamidiye Hastanesi / *Canik Hamidiye Hospital on a 1903 Postcard* (İpek ve ark., 2016, s. 75)

Neo-Osmanlı üslubunu (ya da Osmanlı neoklasığı) yansıtan hastane, şehrin tepe noktasında yer almakta ve büyük bir bahçe içerisinde konumlanmaktadır (Bilici, 2011; Yazıcı Metin, 2019, s. 47-54). Kent ve deniz manzaralı hastaneye giriş, manzara yönündeki doğu cephesinden yapılmaktadır. Plan olarak yatayda gelişen kâgir yapı, yanlarda iki katlı, orta bölümde ise üç katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katta ana girişin olduğu bölümden haçvari iç sofalı bir alana geçilmekte ve etrafında odalar ve mekânlar yer almaktadır. Orta bölümden birer koridor bağlantısıyla yan dikdörtgen bloklara geçilmektedir. Sofa, oda, ıslak hacimler ve koridordan oluşan modüler bir tasarım uygulaması görülmektedir (Bilici, 2011). Yapının simetrik plan

kurgusu cepheye de yansımıştır (Foto. 5). Cephe katlar birbirinden yarım daire profilli silmelerle ayrılmaktadır. Dikdörtgen pencereler zemin katta daha küçük tutulmuştur. Yola göre yüksek kotta yer alan ve dört kolonun taşıdığı çıkma ile vurgulanan ana girişe, on dört basamakla mermer bir merdivenle ulaşılmaktadır. Yapıldığı dönemin karakteristik özelliklerinden olan giriş cephesinin sütunlarla öne çekilerek vurgulanması ve revaklı biçim kurgusu bu yapıda da görülmektedir. Giriş üstündeki çıkmada, yanlarda birer, önde ise üç sivri kemerli pencere bulunmaktadır.

Ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinde bahçeler, hastaların tedavisi açısından önemli alanlardır. Açık alan terapi ünitesi olarak da kullanılabilen bahçeler, hastaların kaybettikleri yeteneklerini yeniden kazanmalarına, sosyalleşmelerine, doğa ile ilişki kurarak stresten ve sıkıntıdan uzaklaşmalarına ve huzur bulmalarına yardımcı olacak mekânlardır (Sakıcı ve ark., 2014, s. 59-71). Bu yönden bakıldığında Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde de hastaların tedavisinde kullanılabilecek ağaçlıklı geniş açık alanlar bulunmaktadır.

Hastanenin inşa sürecinde bahçeye dikilmek üzere bir tarih kitabesi hazırlanmıştır. Mermer sütun üzerine yazılması planlanan metinde padişah Sultan II. Abdülhamid'e övgülerin yanı sıra "Hamidiye" isminin verilme nedeni, Samsun halkı adına inşa edildiği ve altmış dört yataklı olduğu belirtilmektedir. Günümüzde mevcut olmayan bu kitabenin o tarihte de planlanan yerine yerleştirildiği ile ilgili herhangi bir kanıt bulunmamaktadır (Yazıcı Metin, 2019, s. 47-54).

SAMSUN RUH SAĞLIĞI VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ'NİN GÜNCEL KORUMA SORUNLARI

Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi yapısı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (GEEAYK) 14.10.1978 gün ve A-1363 sayılı ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun (TKTVYK) 08.03.1985 tarih ve 798 sayılı kararları ile tescil edilmiştir. Ancak yapı, 27.09.2007 tarihinde büyük bir yangın geçirmiş ve hastanenin koğuşları, idari kısmın çatısı, kapıları ve pencerelerinin tamamı, idari bölüm ve diğer odaları kısmen zarar görmüştür. Yangından sonra Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, 18.10.2007 tarih ve 1399 sayılı kararı ile yapının koruma grubunu II. derece olarak belirlemiştir (SKVKBKM Müdürlük Makamına Rapor, 2008).

Yapının çevresinde dönemin ihtiyacına göre yapıldığı tespit edilen birçok ek yapı bulunmaktadır (Şek. 2.). Özellikle cepheye yapılan müdahaleler eski ve yeni fotoğrafların karşılaştırılmasıyla ve yapının mevcut durumuna göre ayırt edilebilmektedir.

Şekil 2

Hastanenin Çevresindeki Eklentilerin Genel Görünümü / *General View of Built-in Additions around the Hospital* (Yandex Map, 2018: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

Yapım sisteminden ve mimari özelliklerinden eklerin farklı dönemlere ait olduğu anlaşılabilir. 1930'lu yıllarda yapılan, özellikle hastanenin batı cephesinde ve orta aksı boyunca batıya uzanan modern yapı topluluğu “dönem eki” (Foto. 9), yapının çevresini kapatan ve silüetini bozan gelişigüzel eklenmiş bölümler de “muhdes eklentiler” (Foto. 6., 10., 11.) olarak kabul edilmektedir (Bilici,2011). Hastaneye yapılan eklemeler ve müdahaleler ile yapının özgün kalan kısımları şu şekilde sıralanabilir: Binanın doğu cephesindeki kolonatl giriş bölümü özgün strüktürel düzenini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Doğu cephesinde yer alan giriş bölümünün kuzey ve güney tarafındaki yüzeyleri kapatan PVC doğramalı ve camlı bölmeler sonradan eklenmiş, günümüzde ise bu

bölümler kaldırılmıştır (Foto. 7, 8). Doğu cephesinden girilen kat birinci kattır ve bu katın özgün planı nispeten korunmuştur. Üst kat cephesindeki sivri kemer nişi içindeki pencere düzeninde birçok değişiklik olmuştur. Yapının batı cephesine dışardan eklenen iki katlı modern yapı ve müstemilatlar nedeniyle binanın bu cephesinin orta bölümü izlenememektedir (Foto. 9). Ayrıca yapılan bu eklemeler nedeniyle zemin ve birinci kat planları da değişime uğramıştır. Zemin ve birinci katları depo, mutfak ve adli servis olarak işlev görürken ikinci katı ise yemekhane olarak kullanılmıştır (Bilici, 2011).

Fotoğraf 6

Hastanenin Kuzeydoğu Kısımındaki “Muhdes Eklenti” (Fatih Us, 2022) / *The Annex in the Northeastern part of the hospital* (Author's Archive, 2022)

Fotoğraf 7

Hastanenin Doğu Cephesindeki Kolonatl Giriş Bölümü / *Colonnaded Entrance Section on the East Side of the Hospital* (Bilici, 2011)

Fotoğraf 8

Hastanenin Doğu Cephesindeki Kolonatlı Giriş Bölümü, 2022 (Yazarın Arşivi, 2022) / *Colonnaded Entrance Section on the East Side of the Hospital, 2022 (Author's Archive, 2022)*

Binanın kuzey cephesinde ise “muhdes eklentiler” bulunmasına karşın çıkma yapan orta bölümdeki pencere özgünlüğünü korumuştur. Cephenin üst yarısında yer alan üç pencereden biri örülerek kapatılmış, diğerinin ahşap aksamı PVC doğrama ile değiştirilmiş ve üçüncüsüne de dışardan demir parmaklık eklenip içerden örülerek kullanımı iptal edilmiştir (Foto. 10).

Fotoğraf 9

Hastanenin Batı Cephesindeki “Dönem Eki” (Modern Ek Yapı) ve Yangından Zarar Görmüş Çatısı, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *The Modern Annex on the Western Facade of the Hospital and its Fire-Damaged Roof, 2023 (Author's Archive, 2022)*

Fotoğraf 10

Hastanenin Kuzey Cephesindeki “Muhdes Eklenti” ve Kapatılan Pencereler, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *Additional Building and Closed Windows on the North Facade of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2022)*

Binanın güney tarafındaki hizmet yapısı sonradan eklenmiş, dolayısıyla bu yöndeki cephe tamamıyla kapatılmıştır (Foto. 11). Güney cephenin özgün halinin kuzey cephesi gibi olduğu düşünülmektedir.

Mevcut iç mekânlara az da olsa sonradan eklenen ya da çıkartılan bölücü duvarlar, kapı ve pencereler bulunmaktadır. Ana giriş bölümüne yakın kuzeye bakan bir odanın içinde bulunan wc de olduğu gibi yapının iç mekânına ufak birtakım eklentiler yapılmıştır. Yapının pencere ve kapı doğramalarının bir kısmı PVC doğrama olarak yenilenmiştir. Binanın eski fotoğraflarında hiçbir pencerede demir parmaklık yokken mevcut durumda bazı pencerelerin demir parmaklıklı olmasının orada kalan hastaların durumundan dolayı olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla bunların da özgün donatılar olmadığı, sonradan eklendiği anlaşılmaktadır (Foto. 12, 13, 14).

Fotoğraf 11

Hastanenin Güney Cephesindeki “Muhdes Eklenti”, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *Additional Building on the South Facade of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2022)*

Fotoğraf 12

Pencerelerdeki PVC Doğrama ve Demir Parmaklıklar / *PVC Joinery and Iron Bars on Windows* (Bilici, 2011)

Fotoğraf 13

Hastanenin Kuzey Kolundaki Sofadan Bir Görüntü / *A View from the Sofa in the North Arm of the Hospital* (Bilici, 2011)

Fotoğraf 14

Hastanenin Kuzey Kolundaki Döşemesi Kaldırılmış Sofanın Görüntüsü, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *Image of the Sofa with its Floor Removed in the North Arm of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2023)*

Binanın 20. yüzyıl başlarına ait fotoğraflarında doğu yönünde çıkma yapan bölümün kuzey cephesine yapışık çatı kotunu aşan bacanın olmaması, binanın ısıtma tesisatının yenilendiğini göstermektedir. Bu yenilemede kalorifer kazanı ve tesisatının yerleştirilmesi nedeniyle bu yöndeki odaların pencerelerine müdahaleler olmuş ve kapıya dönüştürülmüştür. Benzer müdahaleler doğu yönündeki çıkmanın güney cephesinde de yapılmıştır.

Restorasyon Çalışmaları

Hastanenin restorasyonu ve yeniden işlevlendirme çalışmaları çerçevesinde EHA Yapı Mimarlık tarafından Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne 2011 yılında bir restorasyon projesi ve raporu sunulmuştur. Bu restorasyon önerisinde amaç, tescilli tarihi yapının özgün haliyle korunarak çağdaş yaşam standartlarına uygun hale getirilmesidir. Bunu yaparken de yapının tüm eklentilerinin kaldırılması ve özgün kısımlarının korunması tercih edilmiştir. Kullanım olarak da Eğitim ve Kültür Merkezi – Rehabilitasyon Merkezi ve Konuk Evi işlevinin verilmesi planlanmıştır (Asar, 2011).

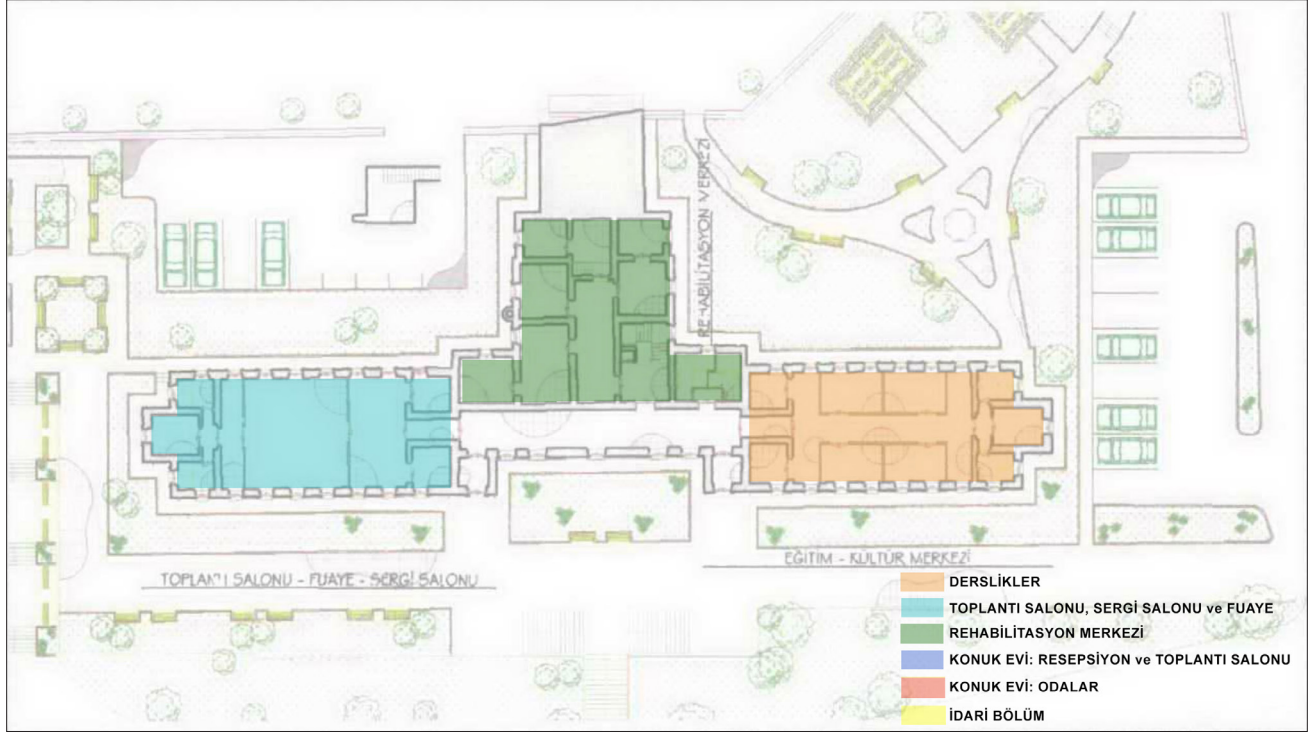
Yapının restorasyonunda ilk yapılacak müdahale etrafını kapatan ve genel silüeti bozan eklentilerin kaldırılmasıdır. Bu eklentilere yapının orta aksından batıya uzanan modern yapı topluluğu da dahildir. Mevcut çatı tamamen yıkılarak yerine alaturka kiremit ile örtülü ahşap kırma çatı yapılacaktır. Korunması istenen özellikler ise özgün strüktürel yapı, plan şeması, cepheler ve özgün mimari elemanlardır. Yapının zemin katının kuzey kısmında toplantı salonu, sergi salonu ve fuaye; güney kısmında derslikler (Şek. 3); doğusunda ise rehabilitasyon merkezi önerilmiştir. Konuk evi olarak düşünülen birinci kata doğu yönünden girileceği için o kısım resepsiyon ve toplantı salonu, kuzey güney kolları ise konaklama için odalara ayrılmıştır (Şek. 4). İkinci kat ise idari kısımdan oluşmaktadır (Şek. 5) (Asar, 2011). Yeni işlev her ne kadar sağlık hizmetleri ile ilgili olmasa da herkesin kullanımına imkân tanınması nedeniyle olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

13.05.2011 tarihinde önerilen restorasyon projesi ve fonksiyon değişikliği plan ve mülkiye problemleri nedeniyle bir müddet ertelenmiştir. Sonrasında yapılan düzeltmelerle 17.12.2011 tarihinde Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (SKVKBK), "... Hastane Binasına ait restitüsyon projeleri ile müdahale ve II. Öneri restorasyon projelerinin uygun olduğuna ve onaylanmasına, uygulamaların onaylanan projeler doğrultusunda proje müellifinin sorumluluğunda Samsun İl Özel İdaresi KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Büroları) denetiminde yapılmasına, onarım sonrasına ait hazırlanacak rapor ve fotografik belgelerin kurulumuza sunulmasına..."² şeklinde karar vermiştir. Ancak onaylanan proje uygulamaya geçememiştir.

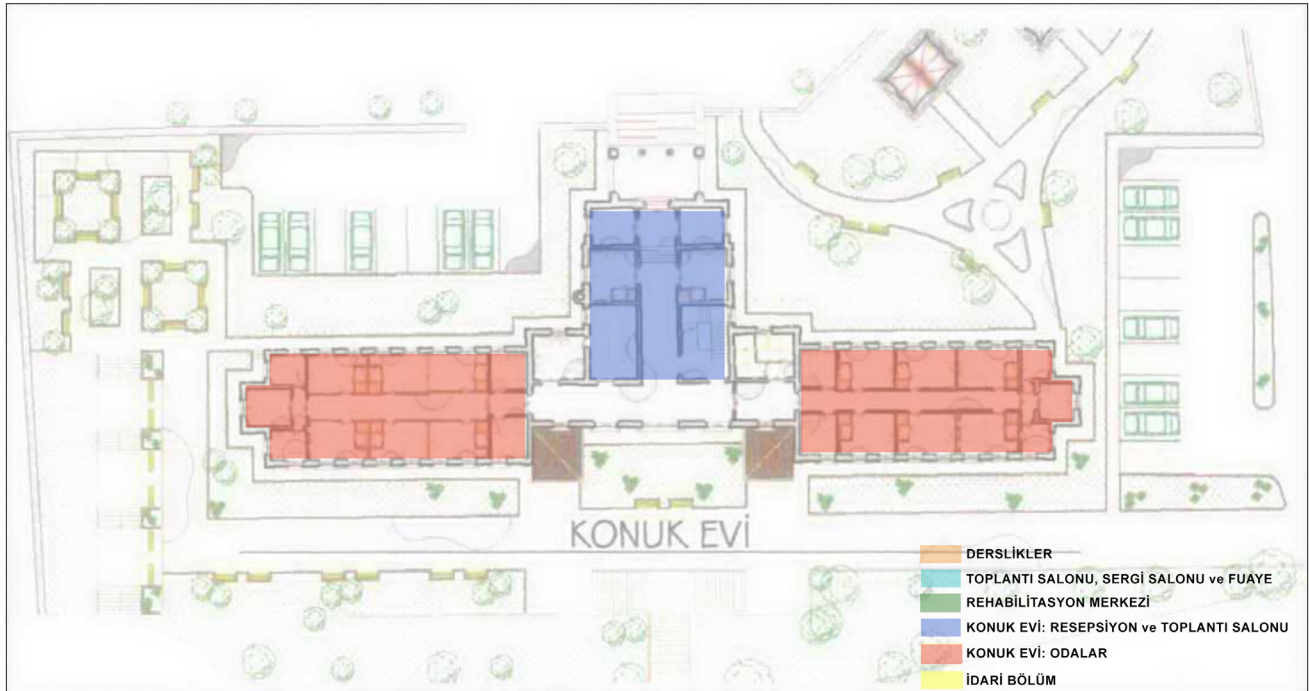
² Toplantı Tarihi ve No: 17.12.2011 – 9, Karar Tarihi ve No: 17.12.2011 – 180, Toplantı Yeri: Samsun

Şekil 3

Eğitim ve Kültür Merkezi – Rehabilitasyon Merkezi ve Konuk Evi Önerisi, Zemin Kat Planı / *Education and Culture Center – Rehabilitation Center and Guest House Proposal, Ground Floor Plan* (Asar, 2011: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

Şekil 4

Eğitim ve Kültür Merkezi – Rehabilitasyon Merkezi ve Konuk Evi Önerisi, Birinci Kat Planı / *Education and Culture Center – Rehabilitation Center and Guest House Proposal, First Floor Plan* (Asar, 2011: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

Şekil 5

Eğitim ve Kültür Merkezi – Rehabilitasyon Merkezi ve Konuk Evi Önerisi, İkinci Kat Planı / *Education and Culture Center – Rehabilitation Center and Guest House Proposal, Second Floor Plan* (Asar, 2011: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

2021 yılında, Sağlık Bakanlığı ile protokol imzalayan Samsun Büyükşehir Belediyesi, yapıyı restore ederek çevresiyle birlikte Aile ve Yaşam Merkezi'ne; çevresindeki ağaçlık alanın ise kent parkına dönüştürülmesini planlamıştır. Merkez misafirhane, kütüphane, tanıtım merkezi, aile danışma merkezi, bilim sınıfları, bilgisayar ve eğitim derslikleri, bilim, müzik ve sanat atölyeleri, spor salonları, bireysel çalışma alanları, sinema, ticari alan, butik otel ve 121 araçlık otopark işlevlerini bünyesinde barındıracaktır (TRT Haber, 2022).

SAMSUN RUH SAĞLIĞI VE SİNİR HASTALIKLARI HASTANESİ İÇİN KORUMA VE YENİDEN İŞLEVLENDİRME ÖNERİLERİ

Samsun'da Sultan II. Abdülhamid döneminde inşa edilmiş bir kültür mirası olan Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, inşa edildiği tarihten bugüne hem işlevsel hem de yapısal olarak birçok değişim geçirmiştir. İşlevsel olarak köklü değişimler olmasa da gurebâ hastanesinden devlet hastanesine, askeri hastaneden ruh sağlığı ve sinir hastalıkları hastanesine kadar içerik bağlamında birçok değişikliğe maruz kalmıştır. Yapısal değişimlerde de eklenen binaların yanında dönemin ihtiyacına karşılık verebilmek için planlarına, oda ve sofa düzenlemelerine, cephelerine ve strüktürel elemanlarına birtakım müdahalelerde bulunulmuştur. Döneminin ihtiyaçları çerçevesinde yapılmış olan bu eklemeler ve müdahaleler, yapının genel görünümünde önemli bir değişikliğe yol açmamış olsa da günümüze kadar geçirdiği yangınlar yapıya büyük oranda hasar vermiştir.

Kültür mirası niteliğindeki Canik Hamidiye Hastanesi / Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi (Foto. 15), sadece Samsun'a değil Karadeniz bölgesine hizmet vermesi nedeniyle yalnızca bulunduğu bölge için değil çevre iller için de toplum hafızasında yer etmiş önemli bir yapı niteliğindedir. II. Meşrutiyet'in ilanı, Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyet'in ilanına tanıklık eden hastane, hem geçirdiği savaş ve siyasi olaylarla hem de farklı işlevlerle, kent hafızasının izlerini taşımaktadır.

Hastanenin Osmanlı Dönemi'nin sonlarına doğru inşa edilmiş kamu binalarında görülen yatay düzende gelişen ve dikdörtgen planlı oturma alanına sahip olması ve döneminin ilk modern hastanelerinden biri olma özelliği, yapının mimari miras niteliğinde olduğunu ispatlamaktadır. Halkın yardımlarıyla inşa edilmiş olması da yapının kent halkının gözündeki yerini ve önemini göstermektedir.

Fotoğraf 15

Hastanenin Giriş Cephesi, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *The Entrance Facade of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2023)*

Günümüzde kent merkezine uzakta kalan, şehrin banliyösü olarak tanımlanan bölgesinde yer alan yapının kültür mirası olarak korunması ve yeniden işlevlendirilmesi kent kimliğinin oluşmasına, toplumsal belleğin devamlılığına ve bulunduğu yerin gelişmesine sosyal ve kültürel bağlamda birçok katkı yapacaktır. Dolayısıyla yapının ulusal ve uluslararası koruma ilkeleri çerçevesinde restorasyonunun yapılarak yeniden kullanıma açılması önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda yapıyla ilgili 2021 yılında başlayan ve halihazırda devam eden restorasyon ve yeniden kullanım çalışmaları bulunmakta ancak bu makale ile yeni öneriler getirilmektedir. Örneğin mevcut proje yapılırken tüm paydaşlarla toplantılar düzenlenmemiş, görüş alışverişi yapılmamıştır. Hastanenin Aile ve Yaşam Merkezi'ne dönüştürülecek olması yapının sosyal ve kültürel etkinliklerle yaşatılması bağlamında olumlu bir adım olarak görülse de yapının özgün kullanımı ile ilgili bir işlevin düşünülmemiş olması eleştirilebilir. Bu makalede hastanenin yeni işlevinin tüm paydaşların katıldığı toplantılarla ya da görüşmelerle belirlenmesi önerilmektedir.

Makalede hastanenin korunması ile ilgili öneriler ilk etapta müdahalenin ölçeği, müdahale yaklaşımları ve müdahale biçimleri başlıklarında (ICOMOS Türkiye, 2013) ele alınacak sonrasında da yeniden kullanım ile ilgili değerlendirmeler yapılacaktır. Hastane, uzun süre bakımsız kaldığı ve önemli yangınlar atlattığı için bazı mimari elemanları ciddi derecede hasar görmüştür. Bu nedenle yapının korunması müdahale ölçeği bağlamında ele alındığında, bakım gerektiren yerleri olduğu gibi basit ve esaslı onarımların gerek duyulduğu bölümleri de bulunmaktadır. Örneğin az hasar görmüş yapının giriş bölümüne basit onarım gerekirken büyük hasar almış üst katlar ve çatı esaslı bir onarıma ihtiyaç duymaktadır. Müdahale yaklaşımı olarak da yapının bir hastane işlevini sürdürebilmesinin günümüz hastane ihtiyaçları doğrultusunda gerek yeni teknolojik ekipmanlarının gerekse tesisat sistemlerinin kurulumu için birçok müdahaleye neden olabileceğinden “yeniden kullanım – yeni işleve uyarılama” önerilmektedir. Müdahale biçimi olarak ise yapının hasar görmüş yerleri belirlenerek duruma göre koruma, sağlamlaştırma, bütünleme – reintegrasyon, yapısal iyileştirme ve güçlendirme³ çalışmaları yapılmalıdır. Tümüyle her özelliği bilinen mimari elemanlar, aynı özelliklerde yeni malzemelerle tekrar yapılabilirken verilecek işleve göre bazı mimari elemanlar da çağdaş yaklaşımlarla eklenmelidir.

Zarar görmüş strüktürel elemanların da yeni yöntemlerle sağlamlaştırılması ya da güçlendirilmesi gerekecektir. Ayrıca uygulanması planlanan yeni işleve göre de yapının bütünlüğünü bozmayacak şekilde ihtiyaca göre çağdaş mimari yapı(lar) da eklenmesi ve tasarlanması önerilmektedir. Bunu yaparken de eserin mevcut değerine zarar verilmemesi, bilhassa yeni değerler kazandırılması beklenmektedir (Bilgin Altınöz, 2010, s. 18-26).

İlk dönem yapısı olan ana kütle simetrik plan şeması ve modüler mekân kurgusu, koruma ve yeniden işlevlendirme çalışmalarında dikkat edilecek hususların başında gelmektedir (Şek. 6, 7, 8). Ana caddeye bakan, sütun ve kemerlerle çıkma yaparak vurgulanmış giriş bölümü, cephelerin köşelerinde yer alan derzli kesme taşlar, cephelerde katları ayıran taş silmeler, her katta farklı formda pencereler, giriş aksına göre simetrik plan düzeni ve iç sofa tasarımı gibi Osmanlı Dönemi'ne ait kamu binalarının kimliğini taşıyan mimari elemanların basit onarımlara ihtiyacı bulunmaktadır. Örneğin yapının dış cephesi ayakta olduğu için beden duvarlarında sıva raspa yapılması, kat silmelerinde ve köşebent taşlarında temizlik yapılması yeterli olacaktır.

Süreç içinde birçok kâgir ve betonarme eklentilerle oluşan yapının “ilk dönemde yapılan ana T kütle” ve ona eklenmiş olan “dönem ekleri”nin korunması, buna karşın yapının çevresini kapatan ve silüetini bozan gelişigüzel eklenmiş “muhtes ekentiler”in ise restitüsyona dair bilgiler ışığında yıkılması hastanenin mimari özelliklerini ortaya çıkartacaktır (Şek. 6, 7). Özellikle yapının kuzey ve güney cephesine eklenen “muhtes ekentiler”in yapıya gelişigüzel eklenmesi ve özgün yapı cephesini kapatması nedeniyle kaldırılması uygun olacaktır (Şek. 6, 7) (Foto. 10, 11). 1930’lu yıllarda yapılan ve hastanenin batı cephesinin orta aksı boyunca batıya uzanan modern yapı topluluğunun bir bölümü, “dönem eki” olarak kabul edildiği için korunması yerinde olacaktır (Şek. 8). (Foto. 9). 2011 yılında yapılan restorasyon projesinde hastanenin batı cephesini kapattığı için bu eklentinin yıkılması gerektiği belirtilmiş olsa da, “dönem eki” olarak kabul edilen bu bölüm, hem yapım tekniği hem de kullanılan malzemelerin niteliği bakımından modern mimari özelliklerine sahip olması nedeniyle de korunmalıdır.

Yangından hasar gören bölümler ise dönemin üretim şekline uygun günümüzün eşdeğer malzemeleriyle ya da günümüz mimari yapı teknolojisini yansıtacak biçimde tamamlanması yerinde olacaktır.

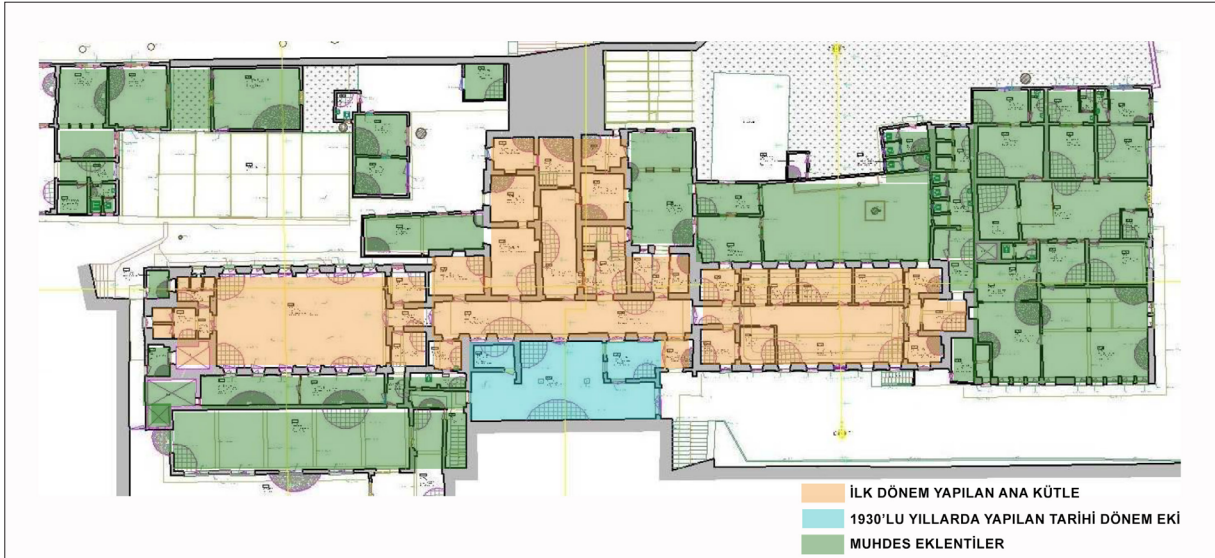
³ “Koruma: Yapı bileşenlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere, malzemeleri sağlamlaştırarak var olanı korumak şeklindeki onarım yöntemidir. Sağlamlaştırma: Kültür varlığının bozulma sürecinin engellenmesi/ yavaşlatılması amacıyla malzemesinin ve/veya taşıyıcı sisteminin dayanımının artırılması, mevcut fiziksel ve mekanik özelliklerinin iyileştirilmesi işlemleridir. Bütünleme – Reintegrasyon: Kısmen hasar görmüş veya bazı bileşenleri yok olmuş bir yapının eksik bölümlerinin özgün veya çağdaş malzeme kullanılarak tamamlanması işlemidir. Yapısal İyileştirme: Yatay ve düşey yükler göz önünde bulundurularak, yapının mevcut güvenlik seviyesinin iyileştirilmesi ve en fazla ilk yapım aşamasında sahip olduğu güvenlik seviyesine kadar çıkarılmasıdır... Güçlendirme: Bir yapının mevcut güvenlik seviyesinin işlev değişikliği ya da standartların gereği olarak yükseltilmesi amacıyla yapılan strüktürel müdahalelerin tümüdür...” (ICOMOS Türkiye, 2013)

Neredeyse büyük kısmı yanmış ve yıkılmış olan mevcut çatı, tamamıyla yıkılarak özgün halindeki gibi ahşap kırma çatı yapılabilir ya da çağdaş strüktür sistemleri ile kapatılabilir (Foto. 16). Benzer şekilde büyük bir kısmı yıkılmış olan merdiven de özgün haline uygun bir şekilde tamamlanabilir ya da özgün/özgüne yakın malzeme bulma sıkıntısı nedeniyle çağdaş yapım teknikleri ile yeniden inşa edilebilir (Foto. 17). Bahsedilen bu hasar görmüş bölümlerle ilgili restorasyon ekibinin kapsamlı çalışmaları sonucunda karar vermesi uygun olacaktır. PVC, metal ve ahşap kapıların yerine restitüsyon projesine göre ahşap kapı yapılabilir. PVC ve demir pencere doğramaların yerine de ahşap pencereler eklenebilir. Zemin katta bulunan volta döşeme tavanlar ve bazı odalarda bulunan çıtalı ahşap kaplamalar basit

onarımlarla korunabilecek durumdadır (Foto. 18). Binanın eski fotoğraflarına bakıldığında pencerelerin hiçbirinde demir parmaklık yoktur, ancak Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi olarak kullanılmaya başlandıktan sonra hastaların can güvenliği için bazı pencerelere demir parmaklık yapılmıştır (Foto. 12). Eklenen bu mimari ögenin en azından bir kısmının korunarak kullanılmasının yapının ve dolayısıyla kentin hafızasının devamlılığı açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca hastanenin inşa sürecinde bahçeye dikilmesi planlanan mermer “tarih kitabesi”nin artırılmış gerçeklik gibi teknolojilerle yerinde dijital ortamda canlandırılması, yapının tarihi ile ilgili bilgi verilmesini sağlayacaktır.

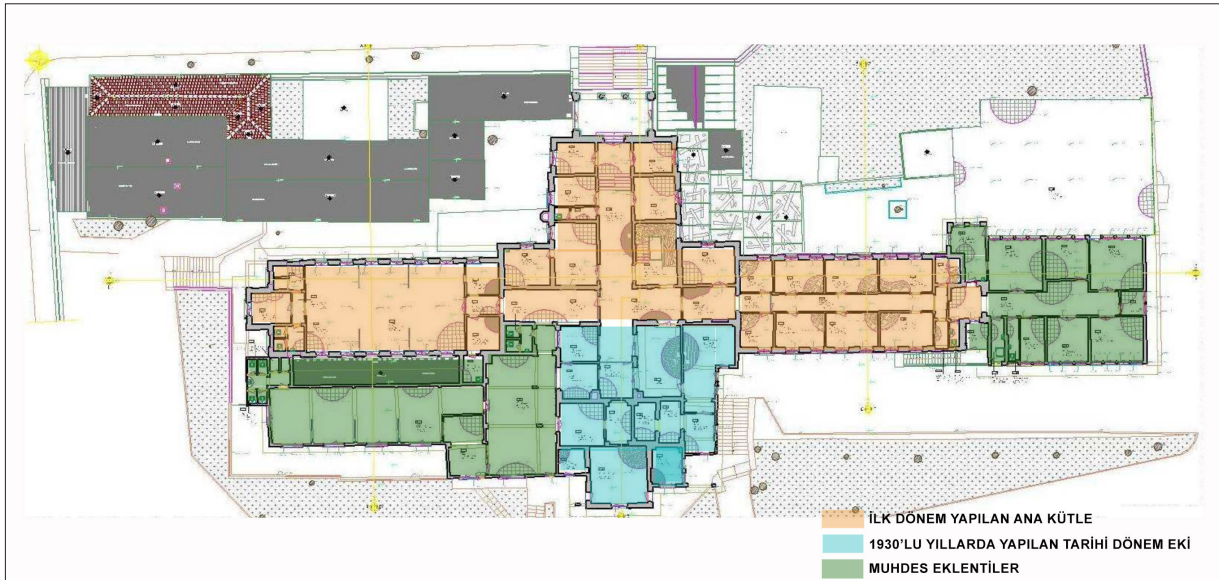
Şekil 6

Hastanenin Zemin Kat Planı, Ana Kütle ve Eklentiler / *Ground Floor Plan of the Hospital, Main Mass and Additions* (Bilici, 2011: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

Şekil 7

Hastanenin Birinci Kat Planı, Ana Kütle ve Eklentiler / *First Floor Plan of the Hospital, Main Mass and Additions* (Bilici, 2011: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

Şekil 8

Hastanenin İkinci Kat Planı, Ana Kütle ve Eklentiler / *Second Floor Plan of the Hospital, Main Mass and Additions* (Bilici, 2011: Yazar tarafından yeniden düzenlendi)

Fotoğraf 16

Hastanenin Güney Kolundan İç Mekân Görüntüsü, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *Interior View from the South Arm of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2023)*

Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında başvurulan tekniklerden biri olan yeniden kullanım/işlevlendirme konusu, tarihi binaların günümüzde yaşatılması için bir yöntem önerisidir. Yeniden kullanımda yapının bütünlüğünün, tipolojik özelliklerinin ve mekânsal ilişkilerinin zarar görmemesi, değiştirilmemesi ve dış görünümünün bozulmaması istenirken iç mekân düzenlemelerinde ise esnekliğin sağlanması beklenmektedir (Ahunbay, 2017, s. 97-98). Bu bağlamda hastanenin yeniden işlevlendirilmesinde yapısal bütünlüğün, mekânsal organizasyonun ve özgün plan tipolojisinin bozulmamasına dikkat edilmeli, iç mekânın esnek kullanıma imkân verilmelidir (Şek. 6, 7, 8). Ayrıca, yapının özgün işlevinde hastaların tedavisi için kullanılan büyük bahçenin kentin kullanımına açılarak sosyalleşme alanı olarak işlev görmesi, çevredeki halk ile yapının etkileşimini güçlendirecektir (Foto. 19).

Kültür mirasının koruma sürecinde paydaşlar şu şekilde sıralanabilir: “ilgili kamu kurum ve kuruluşları (bakanlıklar, kurullar vb), yerel yönetimler, ilgili meslek grupları (şehir planlama / kentsel tasarım uzmanları, mimarlar, teknik uzmanlar vb), ekonomi-politik yatırımcılar, bilimsel-akademik uzmanlar, sivil toplum kuruluşları (meslek odaları, örgütler vb), sokaktaki insan / kullanıcı ve en önemli iletişim kanallarından biri olan medya.” (Özbek Eren, 2022, s. 38-42). Kısacası tasarımcı(lar), işveren(ler), yerel yönetimler, teknokratlar ve halk/kullanıcı/STK’lar bu sürecin önemli paydaşlarıdır (Elmalı Şen, 2023, s. 2068-2078; Özçakır, 2023, s. 87-103). Bu bağlamda toplumsal yararın ön planda olduğu kültür mirasının korunmasında sokaktaki insana / kullanıcıya yani topluma sormanın da önemi artmaktadır. Yapının bahsi geçen tüm paydaşlarına özellikle de çevre halka sorularak işlevine karar verilmesinin katılımcı koruma anlamında da daha uygun olacağı düşünülmektedir. Ancak bunu yaparken de halk, yapı tarihi ve mimari özelliklerinin yanı sıra kültür mirasının korunması ile ilgili de bilgilendirilmelidir. Dolayısıyla yerel yetkililer tarafından koruma planları halka sunulmalı ve çevrede yaşayanların bu planlarla ilgili fikirleri alınmalıdır (Elmalı Şen, 2023, s. 2068-2078; ICOMOS, 1975). Tüm paydaşlara sorulamayacaksa da yapının, kamu yararı adına ve özgün işlevini yansıtması bağlamında sağlıkla ilgili müze, bilim merkezi, okul, kütüphane hatta çağdaş eklentilerle birlikte hastane olarak yeniden işlevlendirilmesi önerilmektedir. Sağlık müzesi, hastane gibi işlevlerin verilmesi ve bir mekânda yapının özgün işlevini ve işlevsel değişimlerini anlatan görsellerin ve yazıların bulunduğu bir sergi alanının olması toplumsal belleğinin devamlılığı açısından önemlidir. Ayrıca yapının yeni adında da özgün adını ya da işlevini anımsatıcı ifadelerin kullanılması da bu bağlamda faydalı olacaktır.

Fotoğraf 17

Hastanenin İç Mekânından Merdiven Detayı, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *Detail of the Staircase from the Interior of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2023)*

Fotoğraf 18

Hastanenin İç Mekânından Tavan Detayı, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *Ceiling Detail from the Interior of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2013)*

Fotoğraf 19

Hastanenin Bahçesi, 2023 (Yazarın Arşivi, 2023) / *Garden of the Hospital, 2023 (Author's Archive, 2023)*

SONUÇ

Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen ve sonrasında ihtiyaçlar çerçevesinde eklentiler yapılmış olan hastane, günümüze ulaşarak döneminin mimari özelliklerini ve kültürünü 21. yüzyıla taşımaktadır. Bu durum yapının korunmasını ve yeniden işlevlendirilmesini daha da önemli kılmaktadır. İnşa edildiği dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve estetik gibi pek çok özelliklerini günümüze taşıyan hastane, sadece Samsun'a değil Karadeniz bölgesine hizmet verdiği için yalnızca bulunduğu il için değil çevre iller için de toplum hafızasında yer etmiş bir yapıdır. II. Meşrutiyet'in ilanı, Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyet'in ilanına tanıklık etmesi, kent hafızasının izlerini taşıdığını göstermektedir.

Yangınlardan sonra uzun yıllar âtil durumda kalmış olan yapının 2011 yılında yapılan restorasyon ve yeniden işlevlendirme önerisinde, yapıyı özgün haliyle koruyarak Eğitim ve Kültür Merkezi – Rehabilitasyon Merkezi ve Konuk Evi işlevi verilmesi düşünülmüştür. Birkaç düzenlemeden sonra Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 17.12.2011 tarihinde kabul edilen öneri uygulamaya geçememiştir. 2007 ve 2021 yıllarında geçirdiği yangınlarla önemli derecede hasar gören yapının, 2021 yılında imzalanan bir protokol ile Aile ve Yaşam Merkezi'ne dönüştürülerek kent yaşamına kazandırılması planlanmıştır. Kültür mirasının sosyal ve kültürel etkinliklerde kullanılarak yaşatılması önemli bir adım olarak görülebilir ancak yapının özgün kullanımı ile ilgili bir işlevin düşünülmemiş olması eleştirilebilir. Bu bağlamda yerel yönetimler, teknokratlar, sivil toplum örgütleri ve halk/kullanıcılar başta olmak üzere tüm paydaşların katıldığı bir koruma anlayışı çerçevesinde yapının işlevi ile ilgili çalışmaların yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Hastanelerin tasarım standartlarının ve kullanılan teknolojilerinin değişmesiyle eski ya da tarihi hastanelerin mevcut hastane gereksinimlerini karşılayamayacağı görülmektedir. Samsun Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin korunmasında da ilk işlevin devamı çok mümkün olmasa da özgün işlevinin ve geçirdiği işlevsel değişimlerin yansıtılması, kent kimliği, toplumsal bellek ve kültürel hafızanın devamlılığı açısından önemlidir. Bu bağlamda yeni işlev, hastane ile ilgili bir müze olabilir. Yeni işlevin mekân gereksinimi olursa da hastanenin çevresine çağdaş mimari eklemeler yapılabilir. Ayrıca kamuya açık bir işlevin düşünülmesi kültürel mirasın herkes tarafından kullanılması ve dolayısıyla da öğrenilmesi adına önemli olacaktır. Müze işlevi verilirse öğrenme daha da kapsamlı olacaktır.

Yapının özgün mimari özelliklerinin ve yapısal değişimlerinin yansıtılması kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması bağlamında dikkate değer bir

konudur. Bu nedenle en az müdahale ile koruma çalışmalarının yapılması ve tarihsel dönem eklerinin korunması önerilmektedir. Bu bağlamda yapının ilk döneminde yapılan ana T kütlesi ve ona eklenmiş olan dönem eklerinin korunması, buna karşın yapının çevresini kapatan ve silüetini bozan muhdes eklentilerin yıkılması yerinde olacaktır.

Yapının korunmasında genellikle basit ve esaslı onarımların gerek duyulmaktadır. Az hasar görmüş yapının giriş bölümüne basit onarım gerekirken büyük hasar almış üst katlar ve çatı esaslı bir onarıma ihtiyaç duymaktadır. Müdahale biçimi olarak yapıya koruma, sağlamlaştırma, bütünleme – reintegrasyon, yapısal iyileştirme ve güçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Her özelliği ile bilinen mimari elemanlar, aynı özelliklerde yeni malzemelerle tekrar yapılabilirken yeni işleve göre bazı mimari elemanlar da çağdaş yaklaşımlarla tasarlanabilir. Neredeyse yıkılmış ya da taşıma özelliğini kaybetmiş strüktürel elemanların da yeni yöntemlerle sağlamlaştırılması ya da güçlendirilmesi gerekecektir. Hastanenin yeniden işlevlendirilmesinde yapısal bütünlüğün, mekânsal organizasyonun ve özgün plan tipolojisinin bozulmamasına dikkat edilmelidir. Ayrıca uygulanması planlanan yeni işleve göre yapının bütünlüğünü bozmayacak ve yapıya değer kazandıracak şekilde hastanenin çevresinde çağdaş mimari yapı(lar) tasarlanabilir.

Şener ve ark.'nın (2020, s. 74-78) belirttiği gibi ülkemizde tarihi hastanelerin korunması için Sağlık Bakanlığı tarafından makro ölçekli bir planlamanın gerçekleştirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Bu planlama yapılırken de yapıların taşıdığı tarihsel ve kültürel değerleri, mümkün olduğunca en özgün haliyle sürdürmeleri hedeflenmelidir. Sonuç olarak bu çalışmada, sosyal, kültürel ve mimari açıdan kent için önemli olan bu kültürel mirasın, en az müdahale ile restore edilip yapının konumu ve mimari özellikleri ışığında ve tüm paydaşlardan alınan öneriler doğrultusunda yeniden işlevlendirilerek kent yaşamına kazandırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. YEM Yayın.
- Asar, H. (2011). *Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Restorasyon Raporu*. EHA Yapı Mimarlık, Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü.
- Avrupa Konseyi (1985). Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi. Erişim tarihi:01.11.2022 <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html>
- Bektaş, C. (2001). *Koruma ve Onarım*. Literatür Yayınları.
- Bilgin Altınöz, A. G. (2010). Tarihi Dokuda ‘Yeni’ nin İnşası. *Ege Mimarlık*, 4(75), 18-26.
- Bilici, Z. K. (2011). *Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi (Canik Hamidiye Hastanesi) sanat tarihi - rölöve - restitüsyon raporu*. Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Sayı 598, Eki: 6.
- Duman, Ö. (2014). *Gelenekten Moderniteye Samsun: 1923-1950*, Editör: Prof. Dr. Osman Köse, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Elmalı Şen, D. (2023). Kültürel Mirasın Korunmasında Yerel Halkın Katılımı Üzerine Bazı Düşünce ve Öneriler. M. Bulut ve Z. Karacagil (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar 12*(s. 2068-2078). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Google Map (2023). Yazar tarafından yeniden düzenlendi. Erişim tarihi: 22.07.2024 <https://www.google.com/maps/@41.2923297,36.3223315,353m/data=!3m1!1e3?entry=ttu>
- HABERLER (2021). Son Dakika! Samsun’da eski hastane binasında yangın. Erişim tarihi: 22.07.2024 https://www.haberler.com/3-sayfa/samsun-da-eski-hastane-binasinda-yangin-14622536-haberi/#google_vignette
- Hipokratist (2020). Cerrahi El Aletler Sağlık Müzesi. Erişim tarihi:01.11.2022. <https://hipokratist.com/cerrahi-el-aletleri-saglik-muzesi/>.
- ICOMOS(1964). Venedik Tüzüğü. Erişim tarihi:01.11.2022 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
- ICOMOS (1975). Amsterdam Bildirgesi. Erişim tarihi:24.09.2023. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf
- ICOMOS Türkiye (2013). Mimari Mirası Koruma Bildirgesi.
- İpek, N., Yılmaz, C. ve Seylan, A. (2016). *Fotoğraflarla Samsun (1840-1918)*, Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, 74-75.
- Özbek Eren, İ. (2022). Korumanın Anlamı Üzerine Yeniden Düşünmek, *Mimarlık*, 427, 38-42.
- Özçakır, Ö. (2023). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirme Sürecini Ulusal Mimarlık Ödüllü Endüstri Mirası Üzerinden Tartışmak, *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 28, 87-103.
- Samsun Büyükşehir Belediyesi (2021). Tarihi Hastaneye Büyükşehirden Yeni Konsept. Erişim tarihi:01.11.2022. <https://samsun.bel.tr/haberler/tarihi-hastaneye-buyuksehirden-yeni-konsept>
- Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (SKVKBKM) (2008). Müdürlük Makamına Rapor, 3179.
- Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (SKVKBKM) (2011). Karar, Samsun Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.
- Sarısakal, B. (2005). *Samsun Sağlık Tarihi, Samsun Araştırmaları-4*, Barış Gazetesi Yayınları.
- Sakıcı, Ç., Var, M. ve Hocoğlu, Ç. (2014). Türkiye’de Ruh ve Sinir Hastalıkları Bölge Hastane Bahçelerinin Terapi Açısından Değerlendirilmesi, *Ormanlık Dergisi*, 10(1), 59-71.
- Şener, M. ve Kışalı, E. (2020). Conserving Modern Architectural Heritage: Review on First Numune Hospitals of Turkey, *ICONARP, International Journal of Architecture and Planning*, 8(1), 88-111.
- Şener, M., Kışalı, E. ve Afşeoğlu, F. (2020). Mimarlık Mirasını Koru(ya)mama Sorunsalı: Konya Numune Hastanesi ve Eski-Yeni Karşılaşması, *Mimarlık*, 413, 74-78.

Tonbul, Z. ve Forta, Ö. (2009). *Tarihi Hastaneler, Gurebâ Hastaneleri'nden Memleket Hastaneleri'ne İlk Sivil Hastaneler*. Novartis Kültür Yayınları.

Trabzon Vilayet Salnamesi (TVS) (1903). Hazırlayan: Kudret Emiroğlu, (2008) Cilt 21, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara.

Trabzon Vilayet Salnamesi (TVS) (1904). Hazırlayan: Kudret Emiroğlu, (2009) Cilt 22, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Ankara.

TRTHaber (2022). Samsun'da tarihi hastane binası restore edilip yaşam merkezi olacak. Erişim tarihi: 01.11.2022 <https://www.trthaber.com/haber/guncel/samsunda-tarihi-hastane-binasi-restore-edilip-yasam-merkezi-olacak-691610.html>

UNESCO (1972). Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. Erişim tarihi: 01.11.2022. <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>

Viollete-Le-Duc, E. E. (2021). *Restorasyon Üzerine*, Çev. Alp Tümertekin ve Kaan Tümertekin, 2. Baskı, Janus Yayıncılık.

Yandex Map (2018). Yazar tarafından yeniden düzenlendi Erişim tarihi: 22.07.2024 https://yandex.com.tr/harita/103833/samsun/satellite/?ll=36.323399%2C41.292667&utm_campaign=morda&utm_medium=com&utm_source=yandex&z=18

Yazıcı Metin, N. (2019). Osmanlı'da Gurebâ Hastaneleri: Canik/Samsun Gurebâ Hastanesi'nin İnşa Süreci ve Kitabesi, *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 19, 47-54.

